

Palócföld Könyvek

TAMÁS ISTVÁN: ISTENVERT

Nem tartozik szorosan a tárgyhoz, de kikívánczok belőlem: mint távolról odatévedt műbíráló elégedetten vettem kézbe a *Palócföld Könyvek* újonnan megjelent köteteit. Elégedetten és örömmel, holott még semmit sem tudtam tartalmukról. De miért ne örüljön az írással foglalkozó, amikor ízléses külsejű, megfelelő példányszámú könyvekkel találkozok egy olyan városban, mely sohasem tartozott a vidéki szellemi műhelyek közé. Külön öröm, hogy a sorozat nem máshonnan kikopott, vagy országos hatáskörével mindenütt élni tudó művészek számára nyújt lehetőséget. Hanem egy olyan embernek is, mint amilyen a tájhazájában született és most is ott élő *Tamás István*. A költő, bár elsőkötetes, mégsem számítható fiatalnak. Kötete tehát egyszerre pályakezdés és összegzés. A versek egy része az elmúlt évek termése, ám akad közöttük negyedszázada írott is. Az olvasás után felmerült bennem a kérdés. Vajon lehet-e országos jelentősége egy olyan költői jelentkezésnek, melyből kiderül, hogy az alkotó a legnagyobb jóindulattal sem sorolható irodalmunk élvonalába. Mégis az az érzésem, ezek a megjelenések fontosak. Ugyanis budaivá redukálódott szellemi életünk bár kétségkívül jelesebb tehetőségeket bocsátott útjára, ezek a költők-írók egy valamit nem tudhatnak. Azt, hogyan él ma a vidéken rekedt nyolcmillió. Tamás István meg-megbicakló verssorokkal erről a másfajta, Budáról nem látható létről tudósít. S még valamiről. Egy olyan ember személyes sorsáról, aki az emberélet

útjának felén volt kénytelen megérni saját fizikai leépülését. Az ifjúkori szerelmes verseit író költő ma már csaknem teljesen vak. S bár a művésztől kritika helyett ne látélet szóljon, s egyetlen bírálatot sem pótolhat, vagy fedezhet orvosi bizonyítvány, képtelenség lenne nem figyelembe venni, hogy míg az olvasó kezébe került kötet fehér lapjain szépen sorakoznak a fekete sorok, a költő maga ezt már nem láthatja. A tragédiának, ha művészsors, vannak erényei. De van egy gyakorta visszatérő problémája is. Hiszen a tolószékből, elmeosztályról szemlélt világ nem a tízmillió magyar világa, hanem néhány különös sorsú emberé.

Tamás István kötetében az egyik legszimpatikusabb, hogy nem a világot ostorozza azért, amiről nem a világ tehet. Tamás szemérmes, látni próbál, még ha maga is tudja, hogy amit szívével láthat, azt fokozatosan és visszavonhatatlanul bontja körülötte az idő. A kötetet olvasónak megható az az erőfeszítése, ahogy a költő-ember megpróbálja épen tartani legfőbb érzékszervét, belső látását.

Nehezíti a költő dolgát, hogy valóságos élettere, a vidéki, paraszti lét harmóniájával, emberi léptékű tájával, teljesen más, mint a saját sorsa ellen a teljes győzelem esélye nélkül küzdő ember világa. Ebből adódik, hogy a versek zöme nem a személyes sors, hanem a külvilág leképezése, s csak a kötet vége felé komorul el a hang, török cserepekre a bokrok tetején madarat ringató táj idilli képe.

Az első ciklusnak még csak a címe enged következtetni a várható

tragédiára. A ciklus címe (*Ködellik*) egyszerre jelentheti a közelítő őszt és az emberi élettávlat elvesztését. (Az már csak kritikusai szörszálhasogatás, hogy megjegyzem, a régi magyar nyelv túlhaladott, grammatikailag bonyolult fogalmait kár előszedegetni, egy költő nem attól népi, hogy holtmagyarul beszél.) Fontosabb a versek hangulata, az állóképek lágy líraisága. Tamás nem esküdözik, nem vall szerelmesen harminc éve elhagyott szülőföldjéről egy fővárosi társasház harmadik emeletén. Egyszerűen ezt látta az ablakon kitekintve. Ezek a versek keres bizonyára az egészséges, helyét kereső fiatalember emlékképei. Egyszerű szerkezetű, nemcsak érzelmeiben, de stílusukban is tiszta versek ezek, a kötet legsikerültebb írásai. A költő néhány egészen szerencsésen eltalált képben tudja jellemezni környezetét. Érezhetjük, a csöszök, madarak, halk nyárutói borozgatások világát nagyon jól ismeri. „*Elsistereg, kibúny a kancsó borban a nyár. Megtizedelt rokkant bokrainkon, gondjaink fészken elfáradt szerelem gubbaszt, megpiben még az ég...*”

Kevésbé sikerült a városi világ fogalmainak becsempészése. Az egységes hangulathoz egységes fogalmi rend is kell. S a ciklus érettebb verseiben ezt a költő is jól tudja. Szintén felesleges a falusi világ képeiben háttérül szerepeltetni az Urat. Ezek a megjelenítések ugyanis nem istenes versek. Legfeljebb egy olyan természet- és istenfelfogás nyomai, amelyek már meglehetősen erőltetettnek, művinek tűnnek.

A hangsúlyváltozást a *Temetők* című vers jelenti. *Temetők felé fordulok* – mondja a költő, s pontosan érezhetjük, ez jóval több, mint egyszerű múltba nézés. Ha egy öregember a múltban keresi önmagát, az egy élet lezárása, olyan, mint mikor a zongorista hajlékony mozdulattal leemeli kezét a billentyűről. De ha

mindezt egy negyvenéves ember teszi, az a húr elpattanása, s nem a koncert végi nemes mozdulat. Az elpattanó húr tragikus zenéje helyett azonban néhány példaképverset olvashatunk, ami ezúttal nem tudható, hogy a költői életmű félelembe ágyazott mesterséges önkeresése, vagy egyszerű szerkesztői melléfogás. *Dózsa, Petőfi, Madách, Mikszáth, Bartók és József Attila* tekinthet le ránk, a nemzeti panteon különböző traktusaiból, egy-egy emlékvesssel gazdagabban. A szándék tisztességes, a névsor lenyűgöző. Bármelyiküket is választjuk példaképnek, jó helyre nyúlunk. De ha igaz általában az, hogy írni csak akkor érdemes, ha saját mondanivalónk van, ha fészít bennünket a közlés vágya, úgy kétszeresen igaz, hogy ismert életműveket létrehozott, sokszorosan megénekelte nagyjainkról csak olyankor érdemes írni, amikor valakinck különvéleménye van, vagy ha a példázattal szólni tud saját korához. Tamás István szeretettel és kultúráltnan megfogalmazott sorai közül ez az eredetiség hiányzik. Olyannyira, hogy akár összececerélhető lehetne a Dózsa- vagy a Petőfi-vers. A vastrón, a „zászlónk Petőfi”, a hiába sinre dobódott költősors sokszorosan köszön vissza. Az elemző számára érdekes, ahogy a saját világában egyre nehezebben tájékozódó ember a közös szellemi talajban próbál művészi gyökeret eresztetni. De az olvasó nem kap mást, mint sokszázadszor Petőfi, József Attila, Bartók iránti rajongást. Persze aligha volna tollnok mocskolódásra mindig kész hazánkban, aki őket, a legnagyobbakat mocskolná be, de ha nem írunk a tört nekik szegezökrő, vagy emberi harcaikról, akkor hagyjuk őket békében nyugodni a földben s csodáljuk égi másukat, vers helyett talapzatot.

Sokkal érdekesebb és eredetibb az a ciklus, amely az első versekben még csaknem idilli táj és a kettétört emberi mozdulat találkozásáról szól.

Ilyen a *Nyírfák* című vers. Még látható a külső harmónia, de egyre nehezebb azt fenntartani. Egészen egyszerű példával mondván, letörölhetetlen eső folyik szét az ablakon, s hiába nyomjuk oda arcunkat, már csak kontúrokat látunk a vizes üvegtáblán keresztül.

Gyengébb, bár vállalásában sokkal súlyosabb a kötet utolsó harmada. Előszörban az a vállalkozás, mely a *Csillagfürt* címet viseli. A tizenegy oldalnyi poéma, úgy tűnik, méreteiben meghaladta a költő lehetőségeit. Mostanság ismét divat hosszú verseket írni, hiszen a költő éppúgy mint más műfajbéli társai, szeretné egyetlen versben összefoglalni gondolatai lényegét. Mégis, a közelmúlt ilyen vállalkozásai rendszerint nem voltak többek, mint lazán szerkesztett, csapongó gondolatfoszlányok. Még a kötet szerzőjénél nagyságrendekkel nagyobbak is elbotolnának azon a hosszú ösvényen,

amit versként maguk előtt vágnak. Tamás verse még azzal a juhászi szólelemény-bravúrsorozattal sem szolgál, amely a neves pályatárs hasonló terjedelmű műveit ellentmondásaikkal mellett érdekessé teszik. Tamásban nem áll oly' rendben a világ, nem mozog olyan széles skálán költészete, hogy egy ilyenfajta kísérlet sikerrel járhatson.

Az összkép szerencsére jobb ennél. S bár kétségtelen, hogy Tamás István verseinek közrebocsátásával a kiadó nem súlyos mulasztást pótol, ám biztosított egy lehetőséget. S az esetleges fanyalgóknak jusson eszébe, a mindenkori költészet sohasem a József Attilák tömegéből állt. Sok kiadóra és a Tamás István-szerű szerény, hivatását tisztelő költőre van ahhoz szükség, hogy évszázadonként egyszer megszülethessen a KIVÁLASZTOTT.

BANOS JÁNOS: SZÉTHASADT SZÁJJAL

Banos János nem igazán pályakezdő költő. Nem csupán azért, mert írásaival jó ideje találkozhatunk különböző folyóiratokban, hanem azért sem, mert ez már a második kötet. S ahogy a fiatal költők mondani szokták: egy kötet bárkinck lehet, az igazi megméretés, vagy ha úgy tetszik a költői lét valóságos kezdete a második. Banos e hiedelem szerint is költővé növekedett, s kötetét igazolja ezt az állítást.

Banos ízig-vérig mai költő, ennek összes stigmájával. A sorozatba úgy kerülhetett, hogy Nógrád megyéből, Ecsegről származik. Szerencsére annak a vidékről indult művésznek a fajtájából való, aki nem felejt, de nem is ragad meg. Banos versei jellegzetesen

városi versek. Arról a nemzedéki közérzetről szólnak, amely már szinte közhelyszámba megy, de éppen szaporasága miatt egyre nagyobb figyelmet érdemel. A kötetet nyitó vers, mely mintegy ajánlásul szolgál az egészhez, a megakadt életről szól. A költő nem a szavak megtalálásának gyönyörűségéről ír, nem erőt kér pennája számára, sőt azt sem hirdeti országoknak-világnak, hogy íme a mű. Ellenkezőleg, a kényszerű hallgatás, a kiüresedés pillanatából indul a kötet. Kényszerű hallgatást mondok, holott ez a fogalom a fekete autós félelmetes korszak terméke, de vajon nem törvényszerű-e az emberi szó megakadása, a gondolat elbizonytalanodása életünk felén, s ami törvényszerű, azt

nyugodtan tekinthetjük kényszerűnek is. A költő nem ír, őszintén megvallja, pohár után nyúl, de keresi a hangot. A kötet legfőbb jellemzője, hogy egyetlen pillanatra sem állítja a költő, hogy íme megtaláltam. De megküzd becsülettel minden szóért, így helyette a bírálónak van oka kimondani, a keresés nem volt eredménytelen.

Írói közhely, így hát kritikusi közhely is lett, hogy apátlan nemzedék vagyunk. Ez nem pusztán a biológiai elhalás, a történclem okozta betömheteretlen lyukak következménye. Hisz' itt élnek közöttünk a mogorva arcúak, az erejüket percnyi célért odadobók, a félúton kiszenvedők. Emberek ők is. Tisztességes emberek, de nem apák. Banos verseiben is ott bújkál a vár, a példa, a kapaszkodási lehetőség hiánya. De ő már az apátlanok második nemzedéke. (Lám a rossz is úgy öröklődik, mint hajdanán a királyok neve előtti számnév.) S ez a második nemzedék már nem nagyon hisz a folytatásban sem. Számomra a kötet egyik legmeggrázóbb verse az, amelyik a meg nem született gyermeknek íródott, s melynek olvasása közben az egyik legnagyobb előd, *Ady Endre* a *Fiam bölcsőjénél* című verse jutott eszembe. De amíg a századelő beteg óriása személyes kudarcként élhette meg a folytatás elmaradását, addig a mai fiatal le kell zuhanjon a költő által választott világ magasából, a fejedelmi bukások szférájából, a keserves porba. Nem tudom, bár sejtem, hogy Banos versét személyes élmény inspirálta (ha nem, hát annyival nagyobb költői teljesítmény), de mindenképpen figyelemre méltó, hogy felnőtt egy olyan, a művészetben már hangját hallató nemzedék, amely már nem saját előzményeit látja ködbe bukni, de a folytatásban sem hisz. Vagyunk, mert lennünk kell – ezt sugallják ezek a szomorú, önkereső versek.

Ezek a versek nem attól érdekesek, hogy hibátlanul vannak megírva, ha lehet egyáltalán hibátlanul írni. Viszont érezhető mögöttük, hogy aki írja őket, nem pózol. S pózoktól terhes szellemi életünkben ez már akkor is figyelmet érdemlő erény lenne, ha a költő híján lenne egyéb erényeknek.

Banos következetes, ami vélhetően szintén átéltségének, őszinteségének köszönhető. Azokban a verseiben is előbukkan a félelem, a magány, amelyek a megvalósult szerelemlről szólnak. Tudjuk, a legszebb szerelmes verseket soha nem volt szerelmekhez írták. Mikor két ember keze valóságosan egymáshoz ér, az érintésben az örömről kívül ott van a félelem is. Hiszen minden kézfogás, minden érintés véget ér, csak a hazudott, a soha nem volt tart örökké. Banos érzelmes lírája így meditatívva, egyszemélyesből, általánosabb érvényűvé válik. *„Szeretkezésünk forró égővében csajbos tapogatózás a bánat, arcom nem fénylik tükrököt, sókövét esőzi csak, nem árad Élnénk ba házaló virradat küszöbét fényesítve holddal csillagbütökös újjaival hozzánk az isten bekopogna.”* Ennyi maradt nekünk a szerelemből. Az ember már-már irigyli a Lillát sirató *Csokonait*. Neki ugyanis nem sikerült. Nekünk igen, de pont úgy érezzük, mintha nem sikerült volna. Az első személy azúttal nem véletlen. Banos költészetének legfőbb erényét abban látom, hogy megkísérel kimondani olyan igazságokat, bennünk is megbúvó gondolatokat, amely minket, harmincas éveinket most elhagyókat folyamatosan foglalkoztat. Én ezt fontosabbnak tartom, mint azt keresgélni, hogy hol csúszik meg egy-egy rím, vagy az alkímista szent révületével rámutatni egy úgynevezett képzavarra.

Banos ráadásul közéleti költő is, ami azért külön tiszteletre méltó, mert mintha kihalóban lenne a közéleti, politikai költészet. Banos egész világszemlélete azt sugallja, pontosan

ismeri az egyéni lét determináltságát, s rájött, hogy olyan vastag falakat senki nem tud gyártani maga köré, hogy elszigetelje magát az egyre zordabb külvilágtól. Látja és érzi, hogy ami kint rossz, az nekünk is fáj, s lakatlan szigetet nem csinálhatunk magunkból egy világváros közepén. Ez is közéleti költészet, de a fiatal költő ennél tovább megy. Ennek tanúbizonysága rövid, de annál súlyosabb verse a *Szervezett*. „*Harmadrendűek a pillangószárnyak, október aszfaltján a röpcédulák, Tereink betontócsáin az őszi tankja gázol a partra, kételtű krokodil, tavaszban őszi, őszi tavasz s nem is formális Szervezett egyeduralom.*”

Hálás lenne oda-vissza kommentálni ezt a néhány soros verset, de jobbnak tartottam egyszerűen kimásolni, hisz' hitem szerint az olvasó így jobban ért belőle. Őszökre és tavaszokra érzékeny éveket élünk, s aki ilyen nyíltsággal keresi az őszi avarban a röpcédulát, az mindenképp megérdemli a szimpátiát, s az ennél többet, az együttgondolkodást.

Ebből is látható, Banos bízik az emberi szellemben. Bízik a költészet erejében is. Itt azonban nagyobbat téved. Hisz' az a költő, aki szellemesen leírja, hogy oly' nagy itt a ketyegés, hogy felrobbanhatnak a szentjánosbogarak, az bizonyára tisztában van a szó erejével is. Ennek megfogalmazása a *Költő szava* című verse. Itt azonban alaposan túllő a célon. Mert ha érthető is, hogy a költő fontosnak tartja magát a költészetet (hisz' ki tartsa annak, ha nem a költő), enyhén szólva túlzásnak tekinthető, hogy a szó beköti a világ sebét. Nem néhány száz vagy egy-két ezer példányban megjelölt szó, de nagyra hivatott

agitátorok szava is kevés volt, hisz' ha elég lett volna, nem itt tartana a világ. A természetes, őszinte hangot kereső, a világban jól tájékozódó költőtől saját szerepének ez a túlfokozása idegen póznak tűnik, amit feltehetőleg külső hatásokból, másoktól vett magára, hiszen mást sem hallunk, mint azt, hogy a költészet meghalt, ugyanakkor rendkívül fontos. Jó lenne, ha Banos és a hozzá hasonló tisztességes szándékú tollforgatók megtanulnák elhelyezni magukat a nem csupán irodalmárokból álló világban.

A költő egyik versében szépnek és érthetetlennek nevezi a külvilágot. Szerencsére a kötet egésze ellentmond ennek a hamis ítéletnek. Banos verseiből egy elfogadható, de nehezen magunkhoz idomítható világ képe rajzolódik ki. Olyan világ képe, ami elég romlott ahhoz, hogy megjavítsuk, de még eléggé ép és javítható ahhoz, hogy ne siratódalokat mondjunk felette. Vitatkozhatunk arról, mennyi ebben a költő dolga, lehetősége. Banos szerint több, szerintem kevesebb. De rendkívül vonzó az a felelős, becsületes emberi magatartás, ami kiolvasható a kötet sorai közül. S amely mindenképpen kiindulási alap lehet mindazok számára, akik most még úgy érzik, sem apjuk, sem gyermekük.

Végezetül engedtessek meg egy megjegyzés. Banos tisztességesebb ember és jobb költő annál, hogy kötetét családi vállalkozásban kelljen lektorálni. Az ilyen apróságokra vigyázni kell, éppen az általunk oly' annyira szeretett költészet jövője, az emberi tisztesség jövője érdekében. (Palócföld Könyvek, Salgótarján)

SIPOSHEGYI PÉTER

